

УДК 502.504.332.3.

О. І. Дребот,

д. е. н., професор, академік НААН, директор,
Інститут агроекології і природокористування НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2681-1074>

Д. С. Добряк,

д. е. н., професор, чл.-кор. НААН, головний науковий співробітник,
Інститут агроекології і природокористування НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2360-3520>

Н. І. Паляничко,

д. е. н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник,
Інститут агроекології і природокористування НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2230-9634>

Л. І. Сахарнацька,

к. е. н., старший дослідник, доцент кафедри економіки, підприємництва і торгівлі,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5863-4917>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.24.4

НАУКОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ДЕГРАДОВАНИХ І МАЛОПРОДУКТИВНИХ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

O. Drebot,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of NAAS, Director,
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

D. Dobriak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Corresponding Member of NAAS,
Chief Researcher, Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

N. Palianychko,

Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher,
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

L. Sakharnatska,

PhD in Economics, Senior researcher, Associate Professor of the Department
of Economics, Entrepreneurship and Trade, Uzhgorod National University

SCIENTIFIC FOUNDATIONS FOR THE ESTABLISHMENT OF A STATE REGISTER OF DEGRADED AND LOW-PRODUCTIVE AGRICULTURAL LANDS

Стаття присвячена обґрунтуванню наукових засад створення Державного реєстру деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення як складової Державного земельного кадастру України. Визначено основні причини деградації ґрунтів, зокрема через інтенсивне та нераціональне використання земельних ресурсів. Розкрито екологічні та економічні наслідки цих процесів. Виявлено відсутність системної інформації про деградовані землі, що обмежує можливості їхньої раціональної консервації та рекультивації. Відсутність актуальної

інформації про деградовані та малопродуктивні землі у Державному земельному кадастрі обмежує розробку і реалізацію заходів щодо їхнього відновлення. Запропоновано методологічні підходи до створення реєстру, акцентуючи на необхідності просторової систематизації даних для забезпечення сталого землекористування. Впровадження такого реєстру дозволить забезпечити органи державної влади, землекористувачів та наукову спільноту необхідними даними для прийняття науково обґрунтованих рішень у сфері землекористування, зокрема консервації, рекультивції або трансформації, зменшенню екологічного навантаження. Результати дослідження підкреслюють важливість комплексного підходу до створення Державного реєстру деградованих і малопродуктивних земель, що є ключовим етапом задля забезпечення сталого розвитку землекористування.

The article substantiates the scientific foundations for the creation of the State Register of Degraded and Low-Productive Agricultural Lands as a component of the State Land Cadastre of Ukraine. The main causes of soil degradation are identified, in particular due to intensive and irrational use of land resources. The ecological and economic consequences of these processes are revealed. The lack of systematic information on degraded lands is revealed, which limits the possibilities of their rational conservation and reclamation. The lack of up-to-date information on degraded and low-productivity lands in the State Land Cadastre limits the development and implementation of measures for their restoration. Methodological approaches to the creation of the register are proposed, emphasizing the need for spatial systematization of data to ensure sustainable land use. The implementation of such a register will provide state authorities, land users and the scientific community with the necessary data for making scientifically sound decisions in the field of land use, in particular conservation, reclamation or transformation, and reducing environmental load. The main principles on which the creation of a register of degraded and unproductive lands should be based should be the principles of transparency, publicity, reliability, documentation, unity of the methodology for developing and maintaining the State Register, public accessibility and openness of data. The implementation of this process requires the development of an appropriate state program, which should be based on the results of a large-scale soil survey of the land fund. After such a survey, an accurate inventory of degraded and unproductive lands can be carried out, which will allow to restore order in the use of these territories and take effective measures for their restoration. The results of the study emphasize the importance of a comprehensive approach to the creation of the State Register of Degraded and Low-Productive Lands, which is a key stage in ensuring sustainable land use development.

Ключові слова: деградовані землі, малопродуктивні землі, Державний земельний кадастр, ґрунтова деградація, сталий розвиток.

Key words: degraded lands, low-productive lands, State Land Cadastre, soil degradation, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Земельний фонд України характеризується двома протилежними аспектами: значною часткою родючих чорноземів у ґрунтовому покриві та поширенням процесів деградації ґрунтів, що охоплюють майже всю територію країни. Основними чинниками деградації ґрунтів виступають ті, що пов'язані з інтенсивним і нераціональним використанням земельних ресурсів. Надмірне антропогенне навантаження на земельні ресурси призводить до інтенсифікації ряду негативних процесів, се-

ред яких особливо виразно проявляється ерозія ґрунтів. Це зумовлено ігноруванням екологічної придатності земель для вирощування таких сільськогосподарських культур, як соняшник, кукурудза на зерно, ріпак та інші культури. Наслідком цього є суттєве погіршення стану агроландшафтів, зокрема через руйнування найродючіших шарів ґрунту, основним компонентом якого є гумус. Деградація агроландшафтів не обмежується лише ерозійними процесами. Повсюдно спостерігається зниження вмісту гумусу в ґрунтах, обумовлене незбалансованим внесенням і винесенням органічних речовин, а також погіршення їх фізичних та фізико-хімічних вла-

стивостей. Особливо загострилися ці проблеми у період воєнних дій, що супроводжується катастрофічним рівнем забруднення земель важкими металами, токсичними хімічними сполуками, а також ущільненням ґрунту внаслідок використання важкої техніки. У зв'язку з цим сучасний стан деградованих і малопродуктивних земель, які є важливою складовою агроландшафтів, потребує науково обґрунтованих заходів для забезпечення сталого розвитку землекористування, спрямованого на покращення екологічних умов. Це підкреслює необхідність створення та впровадження Державного реєстру деградованих і малопродуктивних земель як ключового елемента Державного земельного кадастру України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання використання та охорони деградованих і малопродуктивних земель є предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців, серед яких Бабміндра Д.І. [1], Булигін С.Ю. [2], Добряк Д.С. [1; 3], Євсюков Т.О. [4; 5], Канаш О.П. [1; 5], Ковальчук І.І. [4], Кузін Н.В. [3], Мартин А.Г. [5] та інші. Вітчизняними науковцями було розроблено та обґрунтовано наукові підходи до визначення ступеня деградованості й малопродуктивності земель, а також окреслено можливі напрями їх подальшого раціонального використання. Ці підходи знайшли відображення у нормативно-правових актах України, формуючи підґрунтя для вдосконалення законодавчого регулювання у сфері земельних відносин. Втім, у наукових працях переважно зосереджується увага на розробці теоретичних основ і практичних рекомендацій щодо створення та ведення реєстрів особливо цінних земель, територіальних зон, земельних ділянок, а також іншого нерухомого майна і правовстановлюючих документів. Зокрема, сучасні дослідження спрямовані на обґрунтування концепцій, методологічних підходів і алгоритмів створення Державного реєстру особливо цінних земель та його інтеграцію в кадастрово-реєстраційну систему України [4].

Водночас, питання формування інформаційної бази даних про деградовані та малопродуктивні землі, їх систематизація та облік залишаються недостатньо вивченими. Такий інформаційний вакуум негативно позначається на розвитку сталого землекористування та збалансованого природокористування, підкреслюючи необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає в обґрунтуванні створення Державного реєстру деградованих та малопродуктивних земель як важливої складової Державного земельного кадастру.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розуміння природи руйнації ландшафтних систем необхідно дослідити сутність та складові агроландшафтів. Природні ландшафти представляють собою самодостатні та саморегульовані відкриті термодинамічні системи з прямими та зворотними зв'язками між компонентами, сталість, спрямованість та швидкість розвитку яких визначаються надходженням сонячної енергії та умовами зволоження (2, с. 6). Проте, у процесі сільськогосподарського освоєння територій відбувається порушення принципів, системності та закономірностей формування і функціонування агроландшафтів.

Забезпечення екологічно безпечного землекористування вимагає глибокого вивчення екологічних характеристик територій у межах усіх регіонів країни. У цьому контексті необхідно чітко визначити площі орнопридатних земель для кожного природно-сільськогосподарського району з їх подальшою класифікацією за придатністю для вирощування основних сільськогосподарських культур. Це дозволить не лише визначити орнопридатні площі, але й ідентифікувати території, що належать до деградованих і малопродуктивних земель.

Загальновідомо, що ґрунти, показники деградації і низької родючості яких перевищують порогові значення, використовувати екологічно шкідливо і економічно збитково. Так, щорічні збитки від основних видів ґрунтової деградації становлять близько 40—50 млрд. гривень, у тому числі за рахунок незбалансованих втрат гумусу і поживних речовин — 23—28 млрд. гривень; від недобору продукції та втрат ґрунту через ерозію — 17—22 млрд. гривень [6].

За даними Національного наукового центру "Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського" в Україні значно поширені малопродуктивні (піщані, еродовані, кислі, засолені, солонцеві), деградовані (до 10—12 млн га) і техногенно забруднені ґрунти (до 20% від площі ріллі), які потребують проведення заходів з охорони і відтворення родючості ґрунтів. Нині під впливом воєнних дій перебуває понад 15 млн га земель, де поширені

процеси механічної, хімічної, фізичної, фізико-хімічної та біологічної деградації земель [7]. Понад 500 тис. га деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель в Україні підлягають консервації, 143 тис. га порушених земель потребують рекультивації, 294 тис. га малопродуктивних угідь — поліпшення [8]. Виведення деградованих і малопродуктивних земель зі складу орних та трансформація їх в інші земельні угіддя дозволить збільшити коефіцієнт екологічної стабільності території, що сприятиме збалансуванню екологічних, економічних і соціальних факторів розвитку регіонів [9]. Водночас, за 25 років земельної реформи так і не вдалося вивести з обробітку деградовані землі. Не вдалося і сформува-ти в державі єдину інформаційну базу про такі землі з їх просторовою диференціацією. Деградовані землі продовжують перебувати, у переважній більшості, в приватній власності громадян і використовуються у сільськогосподарському виробництві.

За останніх 30 років вміст гумусу в середньому по Україні зменшився з 3,36 % до 3,07%. І на сьогодні серед обстежених площ сільськогосподарських угідь в Україні переважають ґрунти з середнім підвищеним вмістом гумусу (табл. 1). Ґрунти з високим і дуже високим вмістом гумусу становлять 20,3%, із низьким і дуже низьким — 17,9%. За останні 5 років показник зменшився в 10 областях. Найбільші зміни відбулися в ґрунтах Херсонської Хмельницької, Одеської й Кіровоградської областей [10].

В Україні проведено ґрунтові дослідження, спрямовані на класифікацію земель за придатністю для сільськогосподарського використання, а також розроблено наукові підходи до консервації деградованих і малопродуктивних земель як складової системи заходів з ренатуралізації довкілля. Наразі деградовані й малопродуктивні ґрунти безпідставно включено до складу орних земель, що становлять понад 15 % (5,1 млн га) їх загальної площі. Використання таких земель без урахування екологічних наслідків спричиняє щорічні економічні збитки, оскільки витрати на їх обробіток не покриваються отриманими врожайми [1].

В умовах, коли деградовані та малопродуктивні землі продовжують використовуватися в українському агробізнесі, а ефективні механізми їх виведення з інтенсивного землекористування відсутні, особливої уваги потребує розв'язання цієї проблеми з боку органів державної влади, що здійснюють контроль за станом використання земельних ресурсів. Для забез-

Таблиця 1. Структура ґрунтів України за вмістом гумусу за результатами 11-го туру агрохімічного обстеження (2016–2020 рр.), %

Характеристика ґрунтів за показником умісту гумусу	Показник умісту гумусу, %	Частка у загальній площі, %
Дуже низький	<1,1	1,8
Низький	1,1-2,0	16,1
Середній	2,1-3,0	29,0
Підвищений	3,1-4,0	32,8
Високий	4,1-5,0	17,7
Дуже високий	>5,0	2,6
У середньому по Україні	3,07	100,0

Джерело: сформовано авторами за даними [10].

печення ефективного управління земельними та іншими природними ресурсами, включаючи деградовані й малопродуктивні землі, а також для розробки комплексу ґрунтозахисних заходів і механізмів екологічного стимулювання власників і землекористувачів до раціонального використання та охорони ґрунтів, необхідно мати просторово організовані, регіонально систематизовані дані. Такі дані повинні містити інформацію про кількісний і якісний стан земель сільськогосподарського призначення, включаючи деградовані та малопродуктивні ділянки, що дозволить розробляти й впроваджувати ефективні заходи для збереження та відновлення ґрунтових ресурсів.

Одним із ключових завдань у цьому напрямі є розробка методології створення бази даних деградованих і малопродуктивних земель (ДіМЗ) та формування їх реєстру. Необхідність цього обумовлена низкою важливих чинників:

- загостренням екологічних проблем у природокористуванні, включаючи постійні втрати земельних ресурсів через негативні наслідки господарської діяльності. Серед основних проблем — скорочення загальної площі сільськогосподарських угідь, зменшення площі зрошуваних і осушених земель, погіршення їх меліоративного стану, втрати гумусу орних земель, забруднення ґрунтів важкими металами та іншими токсичними матеріалами. Особливої актуальності ці питання набули в умовах агресивної війни російської федерації проти України;

- відсутністю актуальної та достовірної інформації про деградовані й малопродуктивні землі в структурі Державного земельного кадастру, а також документації, що відображає їх параметри стану та використання;

- необхідністю забезпечення органів державної влади, місцевого самоврядування,

підприємств, установ, організацій та громадян інформацією про ДіМЗ. Це сприятиме ухваленню науково обґрунтованих рішень щодо їх подальшого використання, зокрема через консервацію (реабілітацію), трансформацію або застосування інших механізмів.

Таким чином, розробка теоретико-методологічних засад створення реєстру деградованих і малопродуктивних земель, його впровадження та підтримка в актуальному стані є важливим науковим і практичним завданням. Разом з тим теоретичне обґрунтування та практичне втілення ідеї з формування реєстру ДіМЗ на різних його рівнях не здійснюється, не дивлячись на необхідність відображення інформації про ці землі, що передбачено Порядком ведення Державного земельного кадастру [11]. Законодавче закріплення необхідності та обов'язковості консервації деградованих і малопродуктивних земель в Україні було здійснене ще у 2001 році в Земельному кодексі України (ст. 172) [12]. Згодом відповідні положення були доповнені законами України "Про охорону земель" (ст. 51) [13] та "Про землеустрій" (ст. 54) [14]. Водночас у Державному земельному кадастрі відсутня актуальна, достовірна та узагальнена інформація щодо деградованих і малопродуктивних земель як на державному, так і на регіональному рівнях. Зокрема, не вистачає сучасних даних про просторове поширення, площі цих земель, їхню належність до відповідних агропромислових груп ґрунтів і їхніх модифікацій. Також бракує точних відомостей про власників і користувачів (у тому числі орендарів) земельних ділянок, на яких зосереджені ґрунти, схильні до деградації, а також про природні умови, що сприяють прояву та розвитку деградаційних процесів. Це свідчить про гостру потребу у впровадженні системи державного обліку таких земель для їх належної охорони.

Державні реєстри виконують ключову функцію у забезпеченні органів виконавчої влади інструментами обліку об'єктів, які підлягають реєстрації. Термін "реєстр" походить від латинського слова *regestra* (список, перелік) і використовується для позначення форми результату реєстрації певних об'єктів або документів. Такий реєстр представляє собою базу даних, упорядковану за встановленою формою, що містить необхідну інформацію про об'єкти реєстрації та підтверджується відповідним державним органом [4, 15].

До Державного земельного кадастру вносяться такі дані про землі у межах державного кордону, як відомості про землі в межах адміністративного територіальних одиниць (Авто-

номної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, районів, міст, селищ, сіл, районів у містах) та за їх межами (у частині, що характеризують такі землі з урахуванням їх місцезнаходження); інформація про характеристики якості угідь (в цілому і за окремими контурами), а саме: відмітки висот у Балтійської системі висоти, горизонталі рельєфу, інших характеристики рельєфу (яри, кручі, скелі, урвища), висота перерізу рельєфу, кути крутизни схилів; належність до ареалів певних ґрунтів, їх агропромислових груп; вміст гумусу; результати агрохімічних обстежень; наявність негативних ознак (засоленість, заболоченість, еродованість, зсуви, обвали, карстоутворення, підтоплення, скелетність, забрудненість радіонуклідами, хімічними чи біологічними речовинами, вірусами ґрунтів і рослин, деградованість, малопродуктивність тощо), а також про документи, на підставі яких визначено характеристики якості угідь (назва, дата та номер рішення про затвердження відповідної документації, найменування органу, що його прийняв у разі, коли така документація затверджується) електронні копії таких документів [5].

Враховуючи вищевикладене, реєстр являє собою систематизовані за встановленою формою бази даних і відомостей про об'єкти, які підлягають державній реєстрації. У даному випадку таким буде виступати ДіМЗ. Наразі в Україні сформовані законодавчі передумови для створення на рівні держави земельних реєстрів, що дозволить здійснювати посилений контроль за об'єктами або ж явищами, які підлягають реєстрації. На такі реєстри покладено відповідне забезпечення та функціонування та обслуговування. Функціонування державних реєстрів здійснюється, як правило, за рахунок бюджетних коштів із забезпеченням необхідних вимог захисту баз даних від несанкціонованого доступу, а також із визначенням порядком надання цих даних органам державної влади та зацікавленим особам у випадках, передбачених законодавством [5].

Інтеграція ДіМЗ до Публічної кадастрової карти України (ПКК) має стати ключовим інструментом для поширення інформації про стан деградованих і малопродуктивних земель. Відображення ДіМЗ на ПКК сприятиме:

— агробізнесу у виборі земель, придатних для ефективного використання, та уникненню залучення деградованих і малопродуктивних ділянок;

— контролюючим органам у здійсненні нагляду за дотриманням спеціального режиму ви-

Рис. 1. Принципи формування реєстру деградованих і малопродуктивних земель

Джерело: за дослідженнями авторів.

користання цих земель та розробці механізмів їх виведення зі складу орних земель;

— трансформації деградованих ділянок в інші категорії земельних угідь, зокрема для природоохоронних чи відновлювальних цілей.

Відомості з реєстру ДіМЗ мають бути відкритими і загальнодоступними. Безумовно, вони повинні належать до відомостей, які не становлять державної таємниці, і надаватися будь-якій фізичній та юридичній особі органом, що здійснює державну реєстрацію прав на земельну ділянку. Запровадження такого підходу забезпечить підвищення ефективності управління земельними ресурсами та сприятиме сталому розвитку землекористування.

Аналізуючи відповідні направилення про створення реєстрів земельних ресурсів, можна сформулювати методологічні підходи щодо реєстру ДіМЗ, які повинні базуватися на певних принципах і засадах. Вони передбачають обґрунтування відповідних критеріїв та методів формування реєстру. Методологія створення реєстру ДіМЗ розглядається як система, що поєднує принципи, дослідницькі підходи та компоненти теоретичних рівнів ведення реєстру. Досліджуючи проблему формування реєстру ДіМЗ, слід зауважити, що головним принципами, на яких повинно базуватися створення цього реєстру, мають виступати принципи прозорості, публічності, достовірності, документованості, єдності методології розробки і ведення Державного реєстру, загальнодоступності та відкритості даних. (Рис. 1).

Зміст принципу прозорості полягає у підвищенні рівня комунікації органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськістю щодо забезпечення громадян інформацією про ДіМЗ та рішення, які приймаються щодо управління та користування цими землями. Принцип відкритості передбачає відсутність у даних про контури, площу, якість інформації, що містить державну або комерційну таємницю. Принцип публічності передбачає надання інформації, що міститься в реєстрі, у відповідь на запит про дані від зацікавлених громадян, юридичних осіб, установ, організацій тощо. Його зміст включає обов'язкове опублікування картографічних матеріалів, що відображає розміщення ДіМЗ, їхні кількісні, якісні, оцінні та обмежуючі показники. Важливу роль відіграє принцип достовірності, зміст якого полягає в об'єктивності інформації про ДіМЗ, яка міститься в реєстрі. Вхідні дані про землі, які вносяться до реєстру, повинні ретельно перевірятися на предмет їх належності до ДіМЗ, а вихідна інформація реєстру повинна гарантувати об'єктивність даних. Принцип документальності означає, що внесена інформація про ДіМЗ до реєстру, або ж змін до раніше зареєстрованих даних, здійснюється лише на підставі відповідних офіційних документів, які передбачають внесення цієї інформації або її зміну. Принцип єдності методології створення і ведення реєстру ДіМЗ обумовлений застосуванням єдиних методичних підходів до формування реєстру ДіМЗ та підтримки його в актуально-

му стані незалежно від територіального розташування земель.

До основоположних методологічних підходів, на основі яких розробляється реєстр ДіМЗ, потрібно віднести: класичні (генетичний, порівняльний, еволюційний) підходи; неокласичні (системний, екологічний, моделювання, глобалістський, інформаційний) підходи; постнеокласичні (екоеволюційний, ноосферулогічний, синергетичний) підходи.

Враховуючи сучасний стан вирішення вказаної проблеми, головними методами формування і створення реєстру ДіМЗ повинні стати: емпіричні (укладання протоколів спостереження, вивчення фактів, матеріалів); аналізу (визначення суттєвих рис ДіМЗ, що дозволить встановлювати та виділяти його складові); систематизація (зведення окремих даних про ДіМЗ в єдину упорядковану Систему реєстру); індукції і дедукції (метод індукції сприятиме узагальненню матеріалів про ДіМЗ за дослідницьким прийомом "районування знизу", а метод дедукції від відповідатиме прийому "районування зверху"); синтезу (комплексний і всебічний аналіз ДіМЗ забезпечуватиме одержання нових знань про них, що синтезовані за найважливішими рисами); теоретичного узагальнення (абстрагування специфічних просторових ознак ДіМЗ).

Створення реєстру ДіМЗ тісно пов'язано з вирішенням проблеми екобезпечного використання та охорони земель, моніторингом їх стану, вирішенням управлінських завдань у сфері землекористування та охорони довкілля.

Враховуючи багатоплановість і комплексність, формування реєстру ДіМЗ повинно відбуватися поступово, а саме:

1) створення великомасштабної електронної ґрунтового-географічної бази даних (на основі раніше розроблених картограм агропромислових груп ґрунтів на території сільських громад);

2) формування єдиного реєстру ґрунтів України з оціночними характеристиками за придатністю до вирощування основних сільськогосподарських культур та структурою і ступенем їх деградації;

3) висвітлення та оприлюднення інформації про ДіМЗ через офіційний портал, що сприятиме прийняттю науково обґрунтованих рішень щодо подальшого їхнього використання, трансформації та охорони;

4) забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування, зацікавлених підприємств, установ та організацій, громадян інформацією про ДіМЗ.

Створення реєстру ДіМЗ дозволить розв'язувати такі завдання:

— одержання актуальних, достовірних і різнобічних даних про деградовані і малопродуктивні землі, їх кількісний і якісний стан, динаміку господарського використання, а також надання цієї інформації органам виконавчої влади і місцевого самоврядування, зацікавленим установам, організаціям, фізичним та юридичним особам;

— формування і регулярне оновлення інформацією аналітичної бази даних про ДіМЗ;

— залучення даних реєстру ДіМЗ для розроблення науково обґрунтованих заходів із вилученням цих земель з інтенсивного сільськогосподарського використання та їх охорони з метою формування збалансованого природокористування;

— проведення державного і громадського контролю за станом земель, зокрема використанням деградованих і малопродуктивних земель.

Реєстр ДіМЗ забезпечуватиме органи державної влади та місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи не лише достовірною інформацією про земельні ділянки з ДіМЗ, їх власників, користувачів (у тому числі орендарів), а також про обмеження, обтяження, пов'язані з господарським використанням ДіМЗ.

Розроблення реєстру ДіМЗ — важливий і нагальний захід на часі, що забезпечуватиме науково обґрунтоване використання і охорону деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення в умовах постійного зростаючого антропогенного навантаження на земельні ресурси. Слід наголосити, що в умовах великомасштабного вторгнення рф проти України значно збільшується антропогенне навантаження на земельні ресурси, суттєво погіршується їх якісний стан, збільшуються площі ДіМЗ. Безумовно, що формування реєстру ДіМЗ і його функціонування необхідно здійснювати після закінчення війни та проведення масштабного ґрунтового обстеження, особливо тимчасово окупованих територій. Отже, реєстр ДіМЗ буде важливою складовою інформативних ресурсів Держгеокадастру.

Формування та функціонування реєстру ДіМЗ гарантуватиме офіційність, достовірність, актуальність і повноту даних про кількість і якість цих земель, слугуватиме важливим засобом соціально-економічного розвитку держави, вдосконалення системи управління земельними ресурсами, у тому числі деградо-

ваними і малопродуктивними землями сільськогосподарського призначення. Запропоновані підходи до розроблення Державного реєстру ДіМЗ можуть стати важливим кроком, який дозволить посилити контроль держави за використанням та охороною не тільки таких земель, а й створення сприятливого навколишнього життєдіяльності середовища.

Застосування програмно-цільового підходу для вирішення проблем формування єдиного реєстру ДіМЗ дозволить не тільки зберегти накопичений потенціал інформації про земельний фонд України, а й сприятиме створенню достовірного джерельного реєстру ДіМЗ щодо гармонізації сфери земельно-майнових відносин з метою підвищення ефективності використання земельних ресурсів, захисту прав на нерухоме майно, зниження адміністративних бар'єрів і розширення бази оподаткування.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Деградація ґрунтів в Україні досягла масштабів, які загрожують не тільки екологічній стабільності агроландшафтів, але й економічній ефективності сільськогосподарського виробництва. Відсутність актуальних даних про деградовані та малопродуктивні землі в Державному земельному кадастрі суттєво ускладнює розробку і впровадження необхідних заходів для їх відновлення та ефективного використання.

Науково обґрунтовані підходи та етапи створення Державного реєстру деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення є критично важливими для забезпечення їх охорони, безпечного використання, трансформації та регенерації. Це сприятиме підвищенню стійкості екосистем агроландшафтів у умовах зростаючого антропогенного навантаження на земельні ресурси.

За цих умов формування такого реєстру повинно стати пріоритетним завданням для держави. Реалізація цього процесу потребує розробки відповідної державної програми, яка має базуватись на результатах масштабного ґрунтового обстеження земельного фонду. Тільки після такого обстеження можна здійснити точну інвентаризацію деградованих та малопродуктивних земель, що дозволить навести порядок у використанні цих територій та вжити ефективних заходів з їх відновлення.

Подальші дослідження повинні зосередитися на аналізі міжнародних практик у створенні державного реєстру деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення.

Це дозволить адаптувати успішні моделі управління земельними ресурсами до специфіки українських умов, забезпечуючи тим самим не тільки охорону земель, а й їх відновлення та підвищення родючості для сталого розвитку сільського господарства.

Література:

1. Добряк Д.С., Канаш О.П., Бабміндра Д.І., Розумний І.А. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання. К: Урожай, 2009. 464 с.

2. Булигін С.Ю. Формування екологічно сталих агроландшафтів. К: Урожай, 2005. 300 с.

3. Добряк Д.С., Кузін Н.В. Еколого-економічний механізм реабілітації деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення. Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал. № 9, вересень 2016 р. (263). С. 10—18.

4. Євсюков Т.О., Ковальчук І.П., Коваленко А.В. Створення реєстру особливо цінних земель на регіональному рівні — важливого засобу соціально-економічного розвитку регіону. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю "Регіон — 2013: стратегія оптимального розвитку" (м. Харків, 7—8 листопада 2013 р.). Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 280-282.

5. Мартин А.Г., Канаш О.П., Євсюков Т.О. Підходи до визначення нормативів граничних параметрів деградованих земель. Землеустрій і кадастр. 2011. № 3. С.14-20.

6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.01.2022 р. № 70-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text>

7. Ми їх втрачаємо! ґрунти України бідніють і деградують. URL: <https://superagronom.com/articles/727-mi-yih-vtrachayemo-grunti-ukrayini-bidniyut-i-degraduyut>

8. В Україні названо площу деградованих земель, які потребують консервації. URL: <https://agronews.ua/news/v-ukraini-nazvano-ploshchu-dehradovanykh-zemel-iaki-potrebuiut-konservatsii/>

9. Паляничко Н.І. Фінансово-економічне забезпечення збалансованого використання земельних ресурсів України / За науковою ред. акад. НААН О.І. Фурдичка; Нац. акад. аграр. наук України, Ін-т агроєкології і природокористування. Київ: ДІА, 2017. 240 с.

10. Якість ґрунтів України та їх придатність для сільгоспвиробництва — результати агрохімічного обстеження. URL: <https://superagronom.com/articles/699-yakist-gruntiv-ukrayini-ta-yih-pridatnist-dlya-silgospvirobnitstva--rezultati-agrohimichnogo-obstejennya>

11. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 р. № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text>

12. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

13. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>

14. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>

15. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл. 1998. 744 с.

References:

1. Dobriak, D.S. Kanash, O.P. Babmindra, D.I. and Rozumnyj, I.A. (2009), *Klasyfikatsiia sil's'ko-hospodars'kykh zemel' iak naukova peredumova ikh ekolohobezpechnoho vykorystannia* [Classification of agricultural lands as a scientific prerequisite for their environmentally safe use], Urozhaj, Kyiv, Ukraine.

2. Bulyhin, S.Yu. (2005), *Formuvannia ekolohichno stalykh ahrolandshaftiv* [Formation of environmentally sustainable agricultural landscapes], Urozhaj, Kyiv, Ukraine.

3. Dobriak, D.S. and Kuzin, N.V. (2016), "Ecological and economic mechanism for the rehabilitation of degraded and low-productivity agricultural lands", *Ekonomika APK. Mizhnarodnyj naukovy-vyrobnychyj zhurnal*, vol. 9, no. 263, pp. 10—18.

4. Yevsiukov, T.O. Koval'chuk, I.P. and Kovalenko, A.V. (2013), "Creation of a register of especially valuable lands at the regional level — an important means of socio-economic development of the region", *Materialy naukovy-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu "Rehion — 2013: stratehiia optimal'noho rozvytku"* [Materials of the scientific and practical conference with international participation "Region — 2013: Strategy of optimal development"], KhNU imeni V.N. Karazina, Kharkiv, Ukraine, pp. 280—282.

5. Martyn, A.H. Kanash, O.P. and Yevsiukov, T.O. (2011), "Approaches to determining the

standards of the limit parameters of degraded lands", *Zemleustrii i kadastr*, vol. 3, pp. 14—20.

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "On approval of the Concept of the National Target Program for Land Use and Protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text> (Accessed 15 Nov 2024).

7. SuperAgronom (2024), "We are losing them! Soils of Ukraine are becoming poorer and degraded", available at: <https://superagronom.com/articles/727-mi-yih-vtrachayemo-gruntiv-ukrayini-bidniyut-i-degraduyut> (Accessed 15 Nov 2024).

8. Agronews (2020), "The area of degraded lands in Ukraine that require conservation has been named", available at: <https://agronews.ua/news/v-ukraini-nazvano-ploshchu-dehradovanykh-zemel-iaki-potrebiut-konservatsii/> (Accessed 15 Nov 2024).

9. Palianychko, N.I. (2017), *Finansovo-ekonomichne zabezpechennia zbalansovanoho vykorystannia zemel'nykh resursiv Ukrainy* [Financial and economic support for the balanced use of land resources of Ukraine], Nats. akad. ah-rar. nauk Ukrainy, In-t ahroekolohii i pryrodokorystuvannia. DIA, Kyiv, Ukraine.

10. SuperAgronom (2023), "The quality of Ukrainian soils and their suitability for agricultural production — results of agrochemical examination", available at: <https://superagronom.com/articles/699-yakist-gruntiv-ukrayini-ta-yih-pridatnist-dlya-silgospvirobnitstva--rezultati-agrohimichnogo-obstejennya> (Accessed 15 Nov 2024).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), Resolution "On approval of the Procedure for maintaining the State Land Cadastre", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text> (Accessed 15 Nov 2024).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "The Land Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 15 Nov 2024).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Land Protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (Accessed 15 Nov 2024).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Land Management", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (Accessed 15 Nov 2024).

15. Shemshuchenko, Yu.S. (1998), *Yurydychna entsyklopediia* [Legal Encyclopedia], Ukr. entsykl., Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2024 р.